

HÁZUK VÉGE

Két házuk áll még

A XX. század első felében a Kopfens-teiner családé volt az egyik legsikeresebb építőipari vállalkozás Szombathelyen. **12.**

Megvalósult gyermekálmok

Idén is megkértük ifjú olvasóinkat, mondják el, mire vágnak. Megvalósíthatatlannak tűnő álmaikból gyermeknap alkalmából párat valóra váltottunk. **10-11.**

HANTHY KINGA
vasnepe@vasnepe.hu

Eltűnt magyar almafajták nyomába eredt könyvében Ambrus Lajos, a magyar tündérvégek mozgalom egyik alapítója. Arra biztat: tegyük Magyarországot ismét Európa gyümölcsöskertjévé. Erre a mostani, háborúval fenyegető időben szükségünk is lehet.

A negyedik helye, de még mindig nem az igazi, mutatja gránátalmafáját Ambrus Lajos író egyházashegyi kertjében, ahol minden fát ő ültetett. Nem mindig sikerült elsőre. Az ültetésre, beszélgetésre szolgáló lugas bejáratánál a dió, a japánakác, a házi berkenye és a fűge is tusakodik a helyért, a fényért: előbb-utóbb ezeket is szét kell ültetni. Berkenyéből készül a világ legdrágább pálinkája, mondja a házigazda. A gyümölcsse hasfóga, a régiék a pincéjük elé ültették, a túlzott ivászat után a gyomornak gyógyszeréül szolgált. Valamirevaló kanász sem járt berkenyebot nélkül, olyan kemény fa, hogy a fejet is betöri.

A hegyi kertbe persze nem a berkenyefa iránti érdeklődés, hanem a Kortárs Kiadó gondozásában megjelent Nagy almáskönyv hozott bennünket. Több évtizedes munka eredménye, fontos új darabja a magyar pomológiai irodalomnak, a gyümölcsismeret és -termesztés tudományának. Nemcsak arról szól, hányféle gyümölcs, köztük alma termelt egykor a Kárpát-medencében, nemcsak ezek kultúrtörténetét, egykor élt szakembereit ismerjük meg belőle, hanem nyomába eredhetünk mára eltűnt gyümölcsöknek, kerteknek, több generáció építőmunkájának, amelyet a nagyüzemi lendület, a térszerzés söpört el. Ezzel megszakadt a nemzedéki tudás, és vele eltűnt a régi magyar gyümölcsfajták 90 százaléka is.

Ambrus Lajos munkásságának különlegessége, hogy a szakmai ismereteket kultúrtörténetbe illeszti. Régi kertek korabeli leírásait olvashatjuk, élvezetes portrékat a magyar kertkultúra egykori építőiről, akik kétkezi munkájukkal vagy szakmunkáikkal gondoskodtak arról, hogy legyen a mire építeni. Ez a törekvés. A Nagy almáskönyv különlegessége parádés illusztrációs anyaga is, melynek egy részét az Amerikában megtalált magyar alfajfajták képei adják. Nem várt meglepetések érték Ambrus Lajost, amikor átnézte az amerikai nemzeti mezőgazdasági

Ambrus Lajos: Ha van jó borunk, saját terményeink, nincs bajunk

FOTÓ: SZENDI PÉTER

Ültessünk újra GYÜMÖLCSFÁKAT!

könyvtárat, melyben 3855 tudományos alapossgal megfestett almaábrázolást talált. A magyar kertész-, cseresznye-, szilvafajták mellett tizenhat, bizonyosan magyar almát tudott azonosítani: a magyar rozsmaringalmától a Masánszky-almán és bóralmán át a Kossuth-almáig, melynek ez az egyetlen régi ábrázolása ismert. Vélhetőleg magyar kivándorlók poggyászában hajózták át az óceánt, mondja, és bizonyítják, az óhazától lélekben és érzelmekben nehéz elszakadni.

A régi magyar gyümölcsök szerencsére ma már nem csak akvarelleken láthatók. Bartók és Kodály népdalgyűjtéséhez méltó utolsó utáni pillanatnak tekinthetjük, amikor Kovács Gyula pörtszombati erdész elindította a tündérvégek mozgalmat, hogy begyűjtse és szaporítsa a még fellelhető régi magyar fajtákat. A névadó Szarvas József színész, aki az Órségben, Viszkon építette meg a maga tündérvégek kertjét, és aki Ambrus Lajos mellett a mozgalom alapítója. A történelmi Magyarország terü-

letén ma már több mint 400 tündérvégek működik, ez 400-nál jóval több embert takar. A kertépitő gazdák az ipari mezőgazdaság ellen folytatják szellemi szabadságharcukat. Eljuttatják Kovács Gyulához az oltóágakat, aki leszaportítja, és a Zala megyei Medes-hegyen ma már 10 hektáron 3500 fajtát őriz. Itt van a régi magyar gyümölcsök pótolhatatlan génbankja. Ugyan az utolsó utáni pillanatban vagyunk, de a régi fajták még nem tűntek el teljesen, össze kell őket gyűjteni. Erdélyben még szerencsére jobban megmaradtak, a kolhoz nem tudott beférkőzni a dombhajlatokba. Ott lehet még génforrásokat találni. Ezer oka lehet annak, ha valaki esztlakozik a mozgalmhoz. Talán csak eszébe jutott az öregapja kúriája előtt álló nagy cseresznyefa, és annak az ízét szeretné megtalálni.

Magyarország egykor Európa gyümölcsöskertje volt. A népének is ezt mondja: „Virágok kert vala egykor Pannónia.” 1896-ban több mint egymillió

holdon több ezer fajta gyümölcs termelt, mondja Ambrus Lajos. A konyhában, a gazdaságban mindegyiknek megvolt a szerepe. A háziasszony más almát használt a rétesbe,

Látogatás Ambrus Lajos író, a frissen megjelent Nagy almáskönyv szerzője egyházashegyi kertjében

mást a kompóthoz, a szárítás-hoz-aszáláshoz, a téli eltartásra. A gyümölcsöskultúránk is a magyar szellemi örökség része. A gyümölcs nem csupán piaci áru vagy botanikai, geológiai, talaj- és klímatermi, gasztronómiai

ismeretek összessége. Benne él a magyar lélek is.

A Nagy almáskönyvben szívet melengető történeteket is olvashatunk. Így Kávássy Jóbét, a Zala megyei köznemesét, aki Nádasdy Tamás vitézeként megjárta Erdélyt, török fogásba esett, ahonnan 1542-ben „csaknem anyaszült meztele-nül” szabadult. Hazatérve rendbe hozta a birtokát, és kertjében meghonosította a legkiválóbb hazai fajokat. Hozzá fordultak a Nádasdyak és Batthyányiak is, ha pompás gyümölcscsel vagy oltóvesszővel akartak kedveskedni az udvarnak.

Élt egyszer egy angol, Sir John Paget orvos, mesél tovább Ambrus Lajos, aki 1838-ban Wesselényi Polixénia bárónővel szerelmebe esve Erdélybe költözött, és Paget János néven magyar gazda lett. Ő írta meg először angol nyelven Magyarország történetét, Aranyosgyéresen kastélyt és kertet épített, majd 1848-ban beállt Bem seregébe, ezért a szabadságharc bukása után Angliába kellett menekülnie. 1853-ban

visszatért Erdélybe, addigra a mócok lerombolták a kastélyát, halastóba dobálták a könyvtárat, de ő mindezt a mintagazdaságával együtt újjáépítette. Ezekből a történetekből erőt lehet meríteni.

Ambrus Lajos is ezt teszi. A reformkor egyik legkiválóbb, Kossuthal vetekedő szónoka volt felsőbüki Nagy Pál, része annak a magyar nemességnek, amelyik a nemzet lelkét alkotta. A család kastélyát 1945-ben kirabolták, aztán iskolának használták, végül bezárták, üresen állt. A felsőbüki épület alá az egykori tulajdonosok 25 méter hosszú kőpincét építettek. Amikor Ambrus Lajos rátalált, derékig állt benne a szénpor. Hatalmas munkával kihordták, a több mint háromszáz éves pincét helyrehozta, azóta az író ott érleli a kissomlyói szőlőjében szüretelt borait. Az 1982-ben megvásárolt, Berzsenyi Dániel szülőházától csak néhány lépésre található hegyei parasztháza is romhalmaz volt. Saját kezével építette újjá.

A nyugati utolsó tanúhegyek, a Somló, a Ság hegy, a Kissomlyó, a kemenesaljai vidék mindig ipar és nagybirtok nélküli terület volt, mondja. Minden faluban állt kiskastély, ott élt a magyar köznemesség, a nemzet letéteményese. Mindenki annyit termelt, amennyire a családnak szüksége volt. Ez lehet ma is a minta. A Kárpát-medencét ugyanis, kivált most, a háborúval fenyegető időben, újra kell gondolni. Sokféle terroir található benne együtt, amit jól mutatnak a borai, hiszen nem ugyanazt adja a Somló, mint a Badacsony, Eger vagy Tokaj, Érmellék vagy a Küküllő mente. A régi gyümölcsfajtáknak is újra meg kell találni a helyüket.

A pomológia tudományában az angolok, franciák, az egykori gyarmattartó országok nálunk előrébb járnak, hiszen világhódító vitorlásaikon mindig akadt valaki, aki leírta és haza is vitte az érdekesnek talált növényeket. Am Ambrus Lajos szerint nekünk sem kell szégyenkezniük. A magyar kertészet Darányi Ignác minisztersége idején élte a fénykorát, ő alapította a mezőgazdasági múzeumot, támogatta a szakkönyvkiadást, a pomológiai művek megjelenését, és arra biztatta a gazdálkodókat, hogy téli estéken forgassák a naptárakat, művelődjenek. Magyarországon azonban 1962-63-ra szétverték a parasztságot, így a nemzedéki tudás megszakadt. Am ezen nem siránkozni kell, hanem úgy kell tenni, mintha nem így lenne. Vissza kell térni a földhöz, erre egyre többen jönnek rá. Ha a földet, a talajt kímélik, szerettel bánnak vele és művelik, újra benépesül a falu. Nem baj, ha nem vagyunk mindenben világbajnokok – ha van jó borunk, saját terményeink, nincs bajunk, mondja az író. Ültessünk újra gyümölcsfákat, biztat mindenkit. Sokan ma még a kertjükben nem tyúkot nevelnek, hanem medencét építenek, de már alakulnak a kertépítő körök, folyik a föld újrafelkötése, és ha bekövetkezne, hogy nem lesz mit ennünk, akkor minden helyet be fogunk ültetni. Reméljük, nem ez a szomorú jövő.